

UDK 796.011

**Adam Petrović,**  
**Vladimir Milošević,**  
**Vladimir Koprivica**

*Univerzitet u Beogradu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd, Srbija.*

## HEURISTIČKA FUNKCIJA SPORTA

Sport zauzima značajno mesto u modernom društvu i ima brojne funkcije. Stara Grčka se smatra kolevkom ljudske civilizacije, pa se njene, najšire posmatrano, kulturne vrednosti nastoje slediti od kraja Srednjeg veka do danas. Začetak savremenog sporta, kao i ideja o modernom Olimpizmu imali su zajednička idejna polazišta, utemeljena još u Antičkoj Grčkoj. Tvorac modernog sporta Tomas Arnold i začetnik modernih Olimpijskih igara Pjer de Kuberten (prema Šarenac, 2001) isticali su vaspitnu ulogu sporta kao jednu od najvažnijih. Za Pjer de Kubertena sport je predstavljao „najdelotvorniji i najpouzdaniji element telesnog i duhovnog usavršavanja kojem su se mladi ljudi mogli podvrgnuti“ (Šarenac, T., 2001, str. 6). Međutim, kako je popularnost sporta rasla, interesovanje različitih društvenih činilaca za sport se povećavalo, a vaspitna funkcija sporta je potisnuta u drugi plan. Društvene promene su se odslikavale u oblasti sporta i iznova mu davale nove funkcije.

Postoje brojne klasifikacije funkcija sporta, a predmet ovog rada je heuristička funkcija sporta. Po M.Vujakliji (1988, str 1003) reč „heureka“ je od grč. *heurisko* nađem, nalazim, *heureka* našao sam, pronašao sam! (Radostan uzvik Arhimedov kada je, pri kupanju, otkrio svoj hidrostatički zakon; otuda: radostan uzvik kada se reši neko teško pitanje, napravi kakvo otkriće itd.).

Značenje reči heureka, prema tome, referira na otkriće nečega (ili nekoga), pa je u tesnoj vezi sa pojmom kreacije i/ili stvaralaštva. Reč kreacija (lat. *creatio*) ima značenje stvaranje (npr. pozorišne uloge); pronalaženje, proizvođenje, delo, tvorevina (Vujaklija, M., 1988, str 476). Želja za unapređivanjem sveta u kojem živimo predstavlja većitu težnju za kojom čovek vapi, koja ga pokreće na delovanje, na stvaranje. Od nastanka čoveka, mnogobrojni procesi kojima on upravlja unapređuju svojim krajnjim produktima, pronalascima, odnosno stvaralaštvom, svet u kojem žive ljudi i druga živa bića. Stvaraoci većito tragaju za novim rešenjima kojima odgovaraju na pitanja ljudske stvarnosti. Odgovori na ta pitanja stvaraju duhovna i materijalna dobra, vrednosti koje se umnožavaju i čine osnovu daljeg stvaralačkog napretka. Ako takvo stvaralaštvo ima humanu orijentaciju, ono doprinosi sveukupnom civilizacijskom napretku. U suprotnom, tamna strana ljudskog duha može ovakav sjaj ljudskog uma koristiti i u nehumane svrhe. Prema određenju Kvašćeva, „kreativnost se javlja na svim uzrastima, u svim kulturama, u svim oblastima ljudskog rada, ali postoje razlike u učestalosti, nivou i tipu kreativnosti unutar tih kategorija“ (prema Popović, 1991. str 8). Mnogi autori smatraju da se stvaralaštvo može razmatrati samo kroz procese ljudskog uma, duha koji dovode do stvaranja novih vrednosti. „Ako bi bilo malo „pretvrdo“ reći da svako istinsko ljudsko stvaranje (novih vrednosti i dobara) predstavlja rušenje

jednog (postojećeg) sistema, onda bi „mekša“ varijanta iste karakterizacije ovog procesa mogla da glasi: stvaranje se zbiva u prostoru gde prestaje sistem“ ( Matić, M., 1992, str. 41).

Jasno je da se pojam stvaralaštva može analizirati sa različitih aspekata pa se nameće pitanje da li uopšte posezati za definicijom stvaralaštva koja bi bila opšteprihvatljiva. Umesto toga, bolje je navesti aspekte tumačenja stvaralaštva ( Lazarević, 1991, str.35): 1) stvaralaštvo kao proces; 2) kao stvaralački proizvod i 3) u odnosu na ličnost stvaraoaca. Posmatrajući sa aspekta procesa, stvaralaštvo ljudskog duha ne treba ograničavati komponentama stvaralačkog procesa (Panić, 1989, str 51), već je uputnije navesti neke od osobina ličnosti (treći aspekt analize) koje poseduje stvaralac. Tako se, kao osobine kreativne ličnosti navode sledeće:„1) osetljivost za problem; 2) nekonformizam; 3) originalnost; 4) nezavisnost; 5) sklonost razmišljanju, filozofiranju; 6) tolerancija neodređenosti; 7) iskustvena otvorenost; 8) imaginativnost, maštovitost; 9) opservativnost, kreativno percepiranje; 10) radoznalost; 11) fleksibilnost; 12) intuitivnost, zaključivanje sa nedovoljno informacija; 13) velika radna sposobnost i istrajnost; 14) informisanost; 15) visok nivo aspiracije; 16) verbalna inteligencija; 17) fluentnost“ (Panić, 1989, str 59).

Preostali aspekt analize stvaralaštva je produkt stvaralaštva, stvaralački proizvod. Ovaj problem je centar razilaženja mišljenja mnogih autora. Pitanje o tome šta se može nazvati stvaralaštvom nema jednostavan odgovor. Zato je uputno istaći pet nivoa kreativnosti koje navodi Taylor (prema Kvašček, 1981, str. 7) : „1) Ekspresivna kreativnost je prva, primarna kreativnost koja se manifestuje kao slobodno, spontano variranje. 2) Produktivna kreativnost je viši nivo stvaralaštva gde se ograničava proizvoljnost i radi po planu i sa određenim ciljem. 3) Inovativna kreativnost se karakteriše dosetljivošću da se stara znanja i postojeće stvari upotrebe na nov način. 4) Inventivna kreativnost je vrhunska evolutivna kreativnost koja dovodi do potpunog i sveobuhvatnog razumevanja osnovnih principa u nekoj oblasti, njihovog modifikovanja, razvijanja i produbljivanja. 5) Emergentna kreativnost je vrhunska, revolucionarna kreativnost sposobna da prevaziđe stare i formuliše nove, dublje, sveobuhvatnije principe. Može se reći da se navedenih pet nivoa kreativnosti odnosi na sva tri aspekta sa kojih se tumači stvaralaštvo.

Sa kojeg god aspekta promatrali problem stvaralaštva, čini se da je sport oblast ljudske delatnosti u kojoj se značajno ispoljava ovaj ljudski sjaj. Neki autori, ipak, navode drugačije stanovište: „Sport je proces priprema za takmičenje (trening) i samo to takmičenje, dok izraz stvaralaštvo referira na (jedan uopšten način) onaj deo ljudskog iskustva, koje se, inače, pojedinačno uzeto, još obeležava rečima „delo“, „ostvarenje“, „dobro“. Jednom rečju, za razliku od sporta stvaralaštvo je prevashodno oznaka ishoda, produkta, rezultata, ili „preostatka“ jednog procesa. U tom smislu stvaralaštvo nastalo sportom i stvaraoцем može biti: rekord, rezultat, uspeh, učinak, postignuće itd“ (Matić M., Bokan B., 2005, str 161). Iako postoje različita pojmovna određenja stvaralaštva u sportu, različiti aspekti stvaralaštva u ovoj ljudskoj delatnosti se ne dovode u pitanje. Međutim, stvaralaštvo koje se odnosi na sport ima neke specifičnosti. „Za razliku od ostalih oblika delatnosti u kojima se jasno i brzo

sagledava uspešnost stvaralaštva, u umetnosti i u sportu ostaje večita velika iluzija o širokoj mogućnosti i vlastitoj moći“ (Tomić, D., 1989, str 234). Savremeni vrhunski sport se karakteriše vrhunskim dostignućem. „Sport je izuzetno pogodno polje stvaralaštva. Trener i sportista većito tragaju za novim putevima koji vode ka prevazilaženju postojećih rekorda. Utabanim stazama se ne stiže do rekorda“ (Koprivica, V., 2002, str. 8). Ovakvo stvaralaštvo referira na samu srž sportske aktivnosti, a to je interaktivni sistem trener-sportista. Ali osim ovog postoje brojna područija koja se graniče sa sportom i čije se stvaralaštvo ispoljava na područiju sporta. Isto tako, može se govoriti o različitim subjektima izvan sistema trener-sportista, koji stvaraju vrednosti od značaja za sport.

Nakon razmatranja funkcija sporta i pojmovnog razmatranja stvaralaštva, Heuristička funkcija sporta se može objasniti i klasifikovati na sledeći način:

Stvaralaštvo u sportu se može analizirati kroz dve osnovne kategorije: 1) stvaraoce (subjekte) u sportu i 2) područija stvaralaštva koja se ispoljavaju u sportu. Kao univerzalne kategorije, koje se odnose na obe navedene kategorije stvaralaštva u sportu, izdvojene su: 1) kategorija nivoa stvaralaštva (prema Tejloru) i kategorija unutar koje postoji unutrašnje i spoljašnje stvaralaštvo. Nivoi kreativnosti (stvaralaštva) mogu da se odnose na sve subjekte (stvaraoce u sportu) i sva područija stvaralaštva koja se ispoljavaju u sportu.

Međutim, osim sa aspekta nivoa kreativnosti, polje stvaralaštva je moguće analizirati sa aspekta podele na unutrašnje i spoljašnje stvaralaštvo (druga univerzalna kategorija). Ova stvaralaštva se, pre svega, odnose na subjekt stvaralaštva (stvaraoca), ali su neodvojiva od područija ispoljavanja stvaralaštva.

Kada je reč o unutrašnjem stvaralaštvu, onda se može govoriti o unutrašnjem izrecivom i unutrašnjem neizrecivom stvaralaštvu. Unutrašnje stvaralaštvo se odnosi na stvaralaštvo koje nije uočljivo spolja. To je stvaralaštvo ličnosti koje se nije ispoljilo (npr. usavršavanje ličnosti kroz sticanje znanja i njegovu kreativnu generalizaciju). Iskazivo stvaralaštvo je ono stvaralaštvo kojeg je stvaralac svestan, a neiskazivo je ono stvaralaštvo kojeg stvaralac nije svestan ili ne može da ga objasni, a koje ga menja u pozitivnom, razvojnom smislu.

Ishodi spoljašnjeg stvaralaštva su dostupni čulima i svesnim mehanizmima ličnosti, pa takvo stvaralaštvo predstavlja vrednost i za stvaraoca/ce i za ostale subjekte koji neke svoje interese zadovoljavaju kroz sport.

U centru stvaralaštva, bez obzira sa kog aspekta se posmatra i šta god ono teorijski predstavljalo, nalazi se čovek stvaralac.

On, kao takav, upravlja procesom stvaranja, a na kraju svakog procesa stvaranja (ali ne nužno) nalazi se produkt, odnosno krajnji ishod koji se može prepoznati u različitim područijima sporta, ali i svim drugim područijima koja se graniče sa sportom.

Stvaraoci u sportu mogu biti:

- 1) sportista
- 2) trener (glavni, pomoćni, kondicioni i dr., u zavisnosti od specifičnosti sportske grane)

- 3) stručni saradnici (psiholog, sociolog, lekar, biomehaničar, skaut i dr.)
- 4) publika i javna glasila (novine, radio, televizija)
- 5) stvaraoci u oblastima ljudske delatnosti koja se „graniče“ sa sportom (fizičari, hemičari, fiziolozi, farmakolozi i dr.)

Sportista zauzima centralno mesto stvaralaštva u sportu. On je subjekt u kome se usaglašavaju uticaji ostalih stvaralaca i kroz koga se ispoljava stvaralaštvo u sportu. On lično može biti stvaralac u užem područiju sporta (npr. stvaranje novog kretanja), ali i u drugim oblastima (npr. uticaj na javnost, uticaj na međuljudske odnose i dr.).

Može se reći da je trener, u ravni sa sportistom, najdirektnije zaslužan za različite vidove stvaralaštva u sportu. On „vodi“ sportistu kroz trenazni proces, pa i takmičenje (u zavisnosti od specifičnosti sportske grane) što može da predstavlja najuzvišeniji čin stvaranja u sportu. Konkretno, trener može biti stvaralac nove strategije, sistema igre i dr.

Stručni saradnici uglavnom ostvaruju dominantan uticaj na pojedinačnu komponentu uspeha sportiste (psiholog, sociolog, lekar), ali i na više komponenti uspeha (skauti).

Često se može čuti da su navijači dodatni igrač na „sportskim borilištima“. I navijači i publika uopšte, imaju važnu ulogu u sportu jer stvaralaštvo može biti ispoljeno u navijanju, postavljanju navijačke koreografije na sportskim događajima i sl. Mediji (novine, radio, televizija) čine sport dostupnim mnogobrojnoj sportskoj publici. Kao primer stvaralaštva u ovoj oblasti može da posluži stvaralaštvo televizijskog reditelja u sportskom prenosu koji traga i pronalazi rešenja kako da sportski događaj bolje približi gledaocu.

Često se stvaralaštvo u različitim oblastima ljudske delatnosti ispoljava u sportu. Postoje primeri nekih stvaralaštava koja su prvobitno primenjena u druge svrhe, a tek kasnije u sportu (npr. otkrića u oblasti hidrodinamike, ili još specifičnije, koja se tiču kretanja podmornica, primenjena su u sportskom plivanju). Međutim, zahvaljujući interdisciplinarnom pristupu, u sportu postoje timovi stručnjaka iz različitih oblasti nauke i prakse, čiji je cilj unapređenje sportskog postignuća. Tako, na primer, stvaralaštvo farmakologa (različiti nivoi stvaralaštva) pronašlo je interes u sportu kroz brojne dozvoljene i zabranjene supstance koje poboljšavaju sportski učinak. Nadalje, stvaraoci u industriji sportske opreme često stvaraju takvu opremu koja ima odlučujuću ulogu u rezultatu sportiste (npr. odela za plivače, koja su određeno vreme upotrebljavana u sportskom plivanju).

Ako analiziramo drugu kategoriju stvaralaštva u sportu-područije stvaralaštva, možemo zaključiti da ono predstavlja funkciju subjekata stvaralaštva. Tako je stvaralaštvo trenera vezano za oblast sporta u užem smislu (trening i takmičenje). Stvaralaštvo stručnih saradnika se ispoljava u sportu, a tiče se uloge određenih područija nauke i prakse u sportu (medicina, sociologija, psihologija, skauting i dr.). Mas mediji i publika svoje jedinstveno stvaralaštvo često iskazuju u sportu. Područije stvaralaštva može biti npr. snimanje sportskih događaja, režija, novinarsko izveštavanje, navijačko organizovanje i dr. Tzv. granična područija mogu biti oblasti stvaralaštva koja se ispoljavaju u sportu (farmakološka industrija, industrija sportske opreme i drugo).

Nakon kratkog pregleda stvaralaca u sportu i područija ispoljavanja stvaralaštva može se konstatovati važnost multidisciplinarnog pristupa u sportu. Imajući u vidu različite nivoe stvaralaštva i podelu na unutrašnje i spoljašnje stvaralaštvo, svedoci smo značajnih stvaralačkih dostignuća u sportu i stalnog napretka ove oblasti. To je logična posledica sve veće konkurencije u sportu i ekstremnih zahteva na putu ka sportskom vrhu. Međutim, ne možemo da se ne zapitamo: da li će sport u budućnosti postati još interesantniji poligon različitih vrsta stvaralaštva? Takođe, možemo se zapitati: da li je stvaralaštvo pitanje duha, uma, smisla, ljubavi čoveka ili je pitanje procesa, ishoda, odnosno krajnjeg produkta koji se ne mora nužno ticati duha, ljubavi, smisla čoveka. Dalja teorijska istraživanja treba usmeriti u tom pravcu, jer nam u objašnjavanju heurističke funkcije sporta nedostaju mnogi odgovori.

### LITERATURA

1. Kvašček, R., (1981). Psihologija stvaralaštva. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
2. Koprivica, V.,(2002). Osnove sportskog treninga. Beograd: SIA.
3. Lazarević, Lj., (1991). Psikološki kriterijumi stvaralaštva u sportskoj aktivnosti. Godišnjak (2), 35-42
4. Matić, M., (1992). Stvaralaštvo u sportu: dozetka stručnog uma ili njegovo „dolaženje k sebi“: Fizička kultura (1), 41-45
5. Matić, M., Bokan, B., (2005). Opšta teorija fizičke kulture. Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
6. Panić, V., (1989). Psihologija istraživanja umetničkog stvaralaštva. Beograd: Naučna knjiga.
7. Popović, S., (1991). Stvaralaštvo u sportu. Godišnjak (2), 8-13
8. Šarenac, T., (2001). Funkcije vrhunskog sporta. Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
9. Tomić, D., (1989). Teorija sporta. Beograd: Naučna knjiga.
10. Vujaklija, M., (1988). Leksikon stranih reči i izraza. Beograd: Prosveta.

### THE HEURISTIC FUNCTION OF SPORT

*Being a significant area of human activity, sport has multiple functions. One of the more important functions of sport, especially top sport, is the inventive heuristic function. Creative work, being a process of creating new values, represents a significant possibility for advancement of sport. This paper aims at pointing at the various dimensions of human creative work, at the creative work which can be seen in sport (in a narrow sense) and at the scientific and practical areas which borderline sport.*

*The method of theoretical analysis of different approaches to the phenomenon of creative work, both in general and in sport, was applied in this paper. This area can*

*be systematized according to various criterion : the level of creative work, different fields where it appears, the subjects of creative work - creators etc.*

*Case analysis shows that the field of creative work in sport is widening and deepening constantly. There are different levels of creativity not only in the system of training and competition, but in a wider social context of sport as well. As a process of human spirit and mind the creative work belongs not just to athletes and coaches, but also to all the people and social groups who's creative power manifests itself in sport. The classification of creative work in sport according to various criterion allows for heuristic function of sport to be explained comprehensively and to create an image how do the sparks of human spirit improve the micro cosmos of sport.*

*A thorough classification of creative work in sport allows for a detailed analysis of all the elements of creative work and each of it's area in sport. In this way the progress in sport , as a consequence of innovations in both competitions and athletes' training and of everything that goes with those activities, can be guided into the needed direction more easily as well as studied and applied.*